

Descartes. Principi filozofije

»Avtorjevo pismo prevajalcu knjige«, znano kot »Predgovor«, je Descartes napisal za francoski prevod *Principov filozofije*, ki ga je opravil abbé Claude Picot (1601–1668), in je izšel z naslovom *Les Principes de la Philosophie, Ecrits en Latin par René Descartes, Et traduits en Français par un de ses Amis* (Pariz, Henry Le Gras, 1647).

»Predgovor« je preveden po René Descartes, *Principes de philosophie*, v: *Œuvres de Descartes*, IX-2, ur. Charles Adam in Paul Tannery, Pariz, Vrin, 1996, str. 1–20.

Strokovni pregled Matjaž Vesel, opombe Miha Marek (Op. prev.) in Matjaž Vesel.

Sklici na originalna Descartesova besedila se nanašajo na omenjeno izdajo Adama in Tanneryja (npr.: AT, VI, str. 4–5), v primeru, da obstaja slovenski prevod, sledi številka strani slovenskega prevoda. Pri pisanju opomb sva upoštevala opombe v obstoječih prevodih »Predgovora«, od katerih je potrebno še posebej izpostaviti René Descartes, *Opere 1637–1649*, fr./lat.–it. izdaja, ur. Giulia Belgioioso s sodelavci, več prevajalcev, Milano, Bompiani, 2009. »Predgovor«, str. 2214–2237, je prevedel in z opombami opremil F. Marrone.

AVTORJEVO PISMO PREVAJALCU KNJIGE, ki lahko služi kot njen Predgovor

Spoštovani gospod,¹

prevod mojih *Principov*, ki ste se ga potrudili pripraviti, je tako izostren in dovršen, da upam, da bo knjigo več ljudi bralo in jo bolje razumelo v francoščini kakor v latinščini. Bojim se le, da njen naslov ne bi odbil tistih, ki se niso izobraževali v knjižni učenosti² ali pa imajo slabo mnenje o filozofiji, ker jih tista, v kateri so jih poučevali, ni zadovoljila;³ zato menim, da bi bilo knjigi koristno dodati Predgovor, ki bi takim bralcem naznanil, kaj je njen predmet, kakšno namero sem imel, ko sem jo pisal, in kakšno korist je mogoče pridobiti iz nje. A četudi bi prav meni pripadala naloga napisati tak predgovor, saj bi vse to moral vedeti bolje od kogarkoli drugega, od sebe ne morem zahtevati več, kakor da tu v povzetku⁴ navedem pogloblitve točke, za katere se mi zdi, da bi jih bilo v njem treba obravnavati. Vaši razsodnosti pa prepuščam, da jih javnosti razodenete toliko, kolikor jih boste presodili za umestne.

Najprej bi v njem želel razložiti, kaj je filozofija, in sicer bi začel pri najbolj običajnih rečeh: da beseda filozofija označuje preučevanje modrosti in da z modrostjo ne mislimo le preudarnosti v vsakdanjih zadevah, temveč popolno spoznanje vseh stvari, ki jih človek lahko ve, ne le glede vodenja življenja, pač pa tudi glede ohranjanja zdravja in iznajdevanja vseh mogočih veščin; da mora biti to spoznanje, da bi bilo takšno, izpeljano iz prvih vzrokov, zaradi česar moramo, ko si prizadevamo za njegovo pridobitev, to je, ko v pravem pomenu filozofira-

¹ Naslovnik pisma je prevajalec *Principov filozofije* Claude Picot.

² Fr. *lettres*; širok pojem, ki zajema tudi filozofsko in znanstveno pisanje. Cf. *Razprava o metodi za pravilno vodenje razuma in iskanje resnice v znanostih*, 1. del, v René Descartes, *Razprava o metodi za pravilno vodenje razuma in iskanje resnice v znanostih*, fr.–slov. izdaja, prev. S. Jerele, Ljubljana, Založba ZRC, 2007 (AT, VI, 4; slov. prev. str. 13); v nadaljevanju *Razprava*. Cf. tudi Descartesovo pismo Mersennu, 29. junij 1638 (AT, II, str. 179).

³ Cf. *Razprava*, 1. del (AT, VI, str. 4–5; slov. prev. str. 13–15).

⁴ Fr. *en abrégé*. (*Op. prev.*)

mo, začeti z raziskovanjem teh prvih vzrokov, to je principov; da morajo ti principi zadostiti dvema pogojema. Prvič, da so tako jasni in razvidni, da človeški duh, ko se jih enkrat potruди pozorno preiskati, ne more dvomiti o njihovi resničnosti, in drugič, da je od njih odvisno spoznanje drugih stvari, kar pomeni, da je principe mogoče spoznati brez stvari, ne pa stvari brez njih; in nazadnje, da moramo zatem stremeti, da bi iz principov izpeljali spoznanje od njih odvisnih stvari na tak način, da v celotnem nizu izpeljav ne ostane nič, kar ne bi bilo karseda očitno. V resnici je le Bog sam popolnoma moder, se pravi, le on ima celotno spoznanje resnice vseh stvari, vendar lahko rečemo, da ljudje premorejo več ali manj modrosti glede na to, ali premorejo več ali manj spoznanja najpomembnejših resnic. Menim, da v vsem tem ni ničesar, o čemer se ne bi strinjali vsi učeni ljudje.

Nadalje bi predstavil korist te filozofije in pokazal, da je upravičeno meniti, da nas prav ona, ker se razteza čez vse, kar lahko ve človeški duh, ločuje od divjštva in barbarstva in da je vsak narod toliko bolj civiliziran in uglajen, kolikor bolje v njem filozofirajo. Tako je za državo največje mogoče dobro, da premore resnične filozofe. Poleg tega pa za vsakega posamičnega človeka ni le koristno živeti s tistimi, ki se posvečajo temu preučevanju, temveč je še neprimerljivo boljše, da se mu posveča sam, kakor je brez dvoma veliko boljše uporabljati lastne oči, da najdeš pot, in z njimi uživati lepoto barv in svetlobe, kakor jih držati zaprte in slediti nekomu drugemu; a tudi to zadnje je vendarle boljše kakor držati jih zaprte in se zanašati zgolj nase.⁵ In res je živeti, ne da bi filozofirali, podobno kot imeti oči zaprte, ne da bi se jih kdaj potrudili odpreti. Vrhu tega ugodje ob vsem, kar lahko odkrije naš vid, ni primerljivo z zadovoljstvom, ki ga daje spoznanje vsega, kar odkrijemo s filozofijo. In nazadnje je za uravnavanje naših nravi⁶ in usmerjanje življenja to preučevanje še nujnejše, kakor so oči za vodenje naših korakov. Živali, ki morajo ohranjati le svoje telo, se nenehno ukvarjajo z iskanjem hrane zanj, toda ljudje, katerih poglavitni del je duh, bi morali svojo glavno skrb posvečati iskanju modrosti, ki je njegova resnična hrana. In prepričan sem, da bi številni to res počeli, če bi le imeli upanje, da jim bo to uspelo, in če bi vedeli, kako zelo so tega sposobni. Ni duše, če je le malo

8

⁵ Cf. *Pravila kako naravnnavati umske zmožnosti*, 2. pravilo, v René Descartes, *Razprava o metodi, Pravila*, prev. B. Furlan, Ljubljana, Slovenska matica, 1957 (AT, X, str. 363–364; slov. prev. 108–109); v nadaljevanju *Pravila*.

⁶ Fr. *mœurs*. (*Op. prev.*)

žlahтна, ki bi ostala tako navezana na predmete čutov, da se ne bi od njih tu pa tam odvrnila in si zaželela neko drugo, večje dobro, pa tudi če pogosto ne ve, kaj to dobro je. Tistim, ki jim je sreča najbolj naklonjena in imajo v obilju zdravja, časti in bogastva, ta želja ni nič bolj prihranjena kakor ostalim; prav nasprotno, prepričan sem, da prav oni najbolj goreče vzdihujejo po nekem drugem dobrem, bolj vrhovnem od vseh, ki jih že imajo. To vrhovno dobro, obravnavano z vidika naravnega razuma, brez luči vere, pa ni drugega kot spoznanje resnice po njenih prvih vzrokih, se pravi modrost, katere preučevanje je filozofija. Ker so vse te reči v celoti resnične, ljudi ne bi bilo težko prepričati o njih, če bi bile le pravično izpeljane.

Toda ker izkušnja otežuje, da bi vanje verjeli, ko nam kaže, da so tisti, ki se proglasajo za filozofe, pogosto manj modri in manj razumni od tistih, ki se nikoli niso ukvarjali s tovrstnim preučevanjem, bi tu sežeto razložil, kaj je celotna vednost,⁷ ki jo trenutno imamo, in katere stopnje modrosti smo že dosegli. Prva stopnja vsebuje le pojme, ki so tako jasni sami po sebi, da jih lahko pridobimo brez premišljevanja.⁸ Druga obsega vse, kar spoznamo z izkustvom čutov. Tretja pa to, česar se naučimo iz sporazumevanja z drugimi ljudmi. Temu lahko na četrtem mestu dodamo še branje, a ne katerihkoli knjig, temveč posebej tistih, ki so jih napisali ljudje, ki so nam zmožni posredovati koristne nauke, kajti branje je nekakšen razgovor z avtorjem knjige.⁹ Menim, da vso modrost, ki jo običajno imamo, pridobimo zgolj po teh štirih poteh; semkaj namreč ne uvrščam božjega razodetja, saj nas to ne vodi po stopnjah, temveč nas na en mah povzdigne do nezmotljive vere. Vselej pa so živeli veliki ljudje, ki so si prizadevali odkriti še peto stopnjo dosege modrosti, neprimerno višjo in bolj gotovo do preostalih štirih: namreč tisto, pri kateri poiščemo prve vzroke in resnične principe, iz katerih je mogoče izpeljati razloge vsega, kar lahko vemo. Tiste, ki so si prizadevali prav posebej za to, so <ljudje> imenovali filozofi. Vendarle pa nisem prepričan, če je do danes komu od njih ta namera uspela. Prva in glavna, od katerih so se nam ohranili spisi, sta Platon in Aristotel, ki se razlikujeta edinole po tem, da je prvi, ki je hodil po stopinjah svojega učitelja Sokrata, odkritosrčno priznaval, da mu ni uspelo odkriti še nič gotovega, zato se je zadovoljil s pisanjem tega, kar se mu

⁷ Fr. izraz *science* (lat. *scientia*) je seveda mogoče prevajati tudi kot »znanost«, vendar se je treba zavedati, da beseda nima istega pomena kot danes. Gre za tisto, kar »znamo«, o čemer imamo trdno in gotovo »znanje«, tj. »znanost« oz. »vednost«.

⁸ Fr. *méditation*. (*Op. prev.*).

⁹ Cf. *Razprava*, 1. del (AT, VI, str. 5; slov. prev. str. 15).

je zdelo verjetno, v ta namen pa si je zamislil nekaj principov, s katerimi je hotel pojasniti ostalo. Aristotel je bil manj odkrit in je, čeprav je bil dvajset let njegov učenec in je zagovarjal natanko iste principe kot on, te predstavljal popolnoma drugače in jih postavil kot resnične in gotove, četudi nič ne kaže, da jih je kdaj imel za takšne. Oba pa sta bila nadvse bistra in sta premogla obilico tiste modrosti, ki jo je mogoče pridobiti po prej navedenih štirih poteh; tako sta uživala veliko avtoriteto in njihovi nasledniki so se odločili, da bodo raje sledili njunim mnenjem, kakor iskali kaj boljšega. Tako so se njihovi učenci pripravili v glavnem o tem, ali je treba dvomiti v vse ali pa obstaja kaj gotovega. To jih je na obeh straneh vodilo v čudaške zmote: nekateri izmed tistih, ki so zagovarjali dvom, so tega razširili vse do življenjskih dejavnosti,¹⁰ tako da so zanemarjali preudarnost pri lastnem vedênju; tisti, ki so se izrekli za gotovost, pa so predpostavljali, da mora biti ta odvisna od čutov, in se popolnoma zanašali nanje: tako celo pravijo, da si je Epikur proti vsem argumentom astronomov drznil trditi, da je sonce le tako veliko, kakršno se nam kaže.¹¹

To hibo najdemo pri večini razprav: ker vsak zagovarja eno od mnenj, resnica pa je med obema, se vsak toliko bolj oddalji od resnice, kolikor bolj vneto nasprotuje drugim. Toda zmoti tistih, ki so se pretirano nagibali k dvomu, ljudje niso dolgo sledili, zmoti njihovih nasprotnikov pa so nekoliko popravili, ko so priznali, da nas čuti v številnih pogledih varajo. Vendarle pa nisem prepričan, da so jo kdaj v celoti odpravili, tako da bi pokazali, da se gotovost ne nahaja v čutih, temveč izključno v umu, kadar ima ta razvidna dojetanja, in da vse dotlej, dokler imamo le spoznanja, ki jih pridobimo po prvih štirih stopnjah modrosti, sicer ne smemo dvomiti o stvareh, ki se zdijo resnične, ko gre za vodenje življenja, vendar pa jih tudi ne smemo imeti za tako gotove, da se ne bi mogli premisliti, kadar nas k temu primora kak razviden razlog. Ker te resnice niso poznali

¹⁰ Cf. *Razprava*, 3. del (AT, VI, str. 24–25; str. 41); *Meditacije*, pregled naslednjih šestih meditacij, v René Descartes, *Meditacije z ugovori in odgovori*, prev. P. Simoniti in K. Škraban, Ljubljana, Društvo za teoretsko psihoanalizo, 2022 (AT, VII, str. 15; slov. prev. str. 27–28); odgovori k 2. ugovoru (AT, VII, str. 149; slov. prev. str. 157); odgovori k 4. ugovoru (AT, VII, str. 247–248; slov. prev. str. 222–223); v nadaljevanju *Meditacije*, pregled ali *Meditacije*, odgovori k ... ugovoru. Cf. tudi *Principi filozofije*, 1. del, čl. 3, v: René Descartes, *Principi filozofije*, prvi del, prev. N. Homar, Ljubljana, Društvo za teoretsko psihoanalizo, 1989, str. 47–78 (AT, VIII-1, str. 5; slov. prev. str. 47); v nadaljevanju *Principi*, 1. del.

¹¹ Cf. *Pismo Pitoklu*, v: *Epicurea*, 91, ur. Herman Usener, Leipzig, Teubner 1887, str. 39. Slov. prev. v: Diogen Laertski, *Življenja in misli znamenitih filozofov*, prev. Ž. Borak, G. Pobežin in M. Hriberšek, Ljubljana, Beletrina, 2015, str. 611.

ali pa je, če so jo poznali, niso uporabili, je večina tistih, ki so v zadnjih nekaj stoletjih hoteli biti filozofi, slepo sledila Aristotelu, pri čemer so pogosto popačili smisel njegovih spisov in mu pripisovali različna mnenja, ki jih sam ne bi priznal za svoja, če bi se vrnil med žive. Tisti, ki mu niso sledili (in med temi je bilo nekaj največjih duhov), pa so se v mladosti vendarle preželi z njegovimi mnenji (ker so ta edina, ki jih poučujejo v šolah),¹² od česar jim je ostalo toliko predsodkov, da niso mogli doseči spoznanja resničnih principov. In četudi jih vse cenim in nočem klicati nejevolje nase, s tem da bi jih kritiziral, naj za svojo trditev navedem dokaz, ki ga po mojem ne bo zanikal nihče od njih, namreč da so vsi za princip predpostavili kaj, česar niso popolnoma spoznali. Na primer, ne poznam nikogar, ki v zemeljskih telesih ne bi predpostavljaj težkosti. A četudi nam izkustvo karseda jasno kaže, da se telesa, ki jih imenujemo težka, spuščajo proti središču Zemlje, vendarle ne poznamo narave tega, kar imenujemo težkost, se pravi, vzroka ali principa, zaradi katerega se tako spuščajo, in zato se moramo o tem poučiti od drugod.¹³ Isto lahko rečemo za praznino in atome,¹⁴ za toplost in hladnost, za suhost, za vlažnost,¹⁵ pa za sol, žveplo, živo srebro in podobne stvari, ki so jih nekateri predpostavili za svoje principe. Vendar noben sklep, ki ga izpeljemo iz principa, ki ni razviden, sam ne more biti razviden, četudi ga izpeljemo na razviden način. Iz tega sledi, da jim nobeno sklepanje, ki so ga oprli na takšne principe, ni moglo prinesiti gotovega spoznanja o ničemer, zato pa jih tudi ni moglo pripeljati niti korak dlje v iskanju modrosti. Če so vendarle odkrili kaj resničnega, se je to zgodilo le po kateri od štirih zgoraj izpeljanih poti.¹⁶

¹² Fr. *dans les écoles*; univerze in druge šole, ki so učile sholastično, šolsko filozofijo, med drugimi tudi jezuitski kolegiji, kot npr. Henri-IV de La Flèche, kjer se je šolal Descartes. (*Op. prev.*)

¹³ Cf. *Meditacije*, odgovori k 6. ugovorom (AT, VII, str. 440; slov. prev. 339); Descartesovo pismo Elizabeti, 21. maj 1643 (AT, III, str. 667).

¹⁴ Cf. *Meteorologija*, 1. razprava (AT, VI, str. 238–239); *Principi filozofije*, 2. del, čl. 20 in 39, v René Descartes, *Principi filozofije*, drugi del (čl. 1–44), prev. M. Hriberšek, *Filozofski vestnik* 39 (1/2018), str. 37–65 (AT, VIII–1, str. 51–52 in 59; slov. prev. str. 48 in 61–62); v nadaljevanju *Principi*, 2. del (čl. 1–44). Cf. tudi *ibid.*, 4. del, čl. 202 (AT, VIII–1, str. 325); Descartesovi pismi Mersennu, 30. september 1640 (AT, III, str. 191) in 28. oktober 1640 (AT, III, str. 213–214.); Descartesovo pismo Gibieufu, 19. januar 1642 (AT, III, str. 477); Descartesovo pismo Moru, 5. februar 1649 (AT, V, str. 273–274).

¹⁵ Toplota, hladnost, suhost, vlažnost so štiri kvalitete, ki po Aristotelu in sholastični filozofiji določajo štiri zemeljske elemente oz. prvine: zemljo, vodo, zrak in ogenj. Hladnost in suhost tvorita zemljo, toplota in vlažnost vodo; toplota in vlažnost zrak ter suhost in toplota ogenj.

¹⁶ Cf. *supra*, str. 9 (AT, IX-2, str. 4).

Toda nikakor nočem zmanjševati časti, ki si jo lahko lasti vsak od njih; le tole moram povedati v tolažbo tistim, ki se niso nikoli ukvarjali s preučevanjem: če potujemo, pa kraju, kamor hočemo priti, obrnemo hrbet, se bomo od njega oddaljili toliko bolj, kolikor dlje in hitreje bomo hodili, in četudi kasneje najdemo pravo pot, bomo na cilj dospeli kasneje, kakor če se prej sploh ne bi premaknili. Podobno je, ko imamo slabe principe: bolj ko jih gojimo in kolikor skrbneje si prizadevamo iz njih izpeljati različne sklepe, misleč, da to pomeni dobro filozofirati, toliko bolj se bomo oddaljili od spoznanja resnice in od modrosti. Iz tega lahko zaključimo, da so tisti, ki so se najmanj naučili od vsega, kar je bilo doslej znano kot filozofija, najbolj sposobni naučiti se resnične.

Potem ko bi vse to jasno razložil, bi želel navesti razloge v dokaz, da so resnični principi, s katerimi je mogoče doseči tisto najvišjo stopnjo modrosti, ki je vrhovno dobro človeškega življenja, prav ti, ki sem jih popisal v tej knjigi. V ta namen zadostujeta že dva razloga: prvi je, da so ti principi karseda jasni, drugi pa, da je iz njih mogoče izpeljati vse drugo (to sta namreč edina pogoja, ki jima morajo zadostiti). Zlahka lahko dokažem, da so karseda jasni: najprej s tem, kako sem jih odkril, namreč tako, da sem zavrnil vse, pri čemer sem naletel na najmanjši povod za dvom;¹⁷ kajti gotovo je, da je vse tisto, česar ni mogoče tako zavrniti, ko to pazljivo preiščemo, tisto najrazvidnejše in najjasnejše, kar lahko spozna človeški duh. Nato sem bil pozoren na to, da tisti, ki hoče dvomiti o vsem, vendarle ne more dvomiti o tem, da sam je, medtem ko dvomi,¹⁸ in da to, kar na ta način sklepa, torej da ne more dvomiti o samem sebi, medtem ko dvomi o vsem drugem, ni to, čemur pravimo naše telo, temveč to, čemur pravimo naša duša ali naše mišljenje;¹⁹ zato sem bit ali obstoj tega mišljenja vzel za prvi princip, iz katerega sem karseda jasno izpeljal naslednje: da obstaja neki Bog,²⁰ ki je tvorec

¹⁷ Cf. *Razprava*, 4. del (AT, VI, str. 31; slov. prev. str. 51); *Meditacije*, pregled (AT, VII, str. 12; slov. prev. str. 25); *Meditacije*, 1. meditacija (AT, VII, str. 18; slov. prev. str. 31); *Principi filozofije*, 1. del, čl. 1–2 (AT, VIII-1, str. 5; slov. prev. str. 47).

¹⁸ Cf. *Razprava*, 4. del (AT, VI, str. 32; slov. prev. 51); *Meditacije*, 2. meditacija (AT, VII, str. 24; slov. prev. 39); *Principi filozofije*, 1. del, čl. 7 (AT, VIII-1, str. 6; slov. prev. str. 49).

¹⁹ Cf. *Razprava*, 4. del (AT, VI, str. 32–33; slov. prev. str. 51–53); *Meditacije*, 6. meditacija (AT, VII, str. 78; slov. prev. str. 101); *Principi filozofije*, 1. del, čl. 8 (AT, VIII-1, str. 7; slov. prev. str. 49).

²⁰ Cf. *Razprava*, 4. del (AT, VI, str. 33–34 in 36; slov. prev. str. 49); *Meditacije*, 3. meditacija (AT, VII, str. 40–45; slov. prev. str. 57–63); 5. meditacija (AT, VII, str. 65–68; slov. prev. str. 86–91); *Principi filozofije*, 1. del, čl. 14–21 (AT, VIII-1, str. 10–13; slov. prev. str. 52–54).

vsega, kar je na svetu, in ki zato, ker je vir vse resnice,²¹ našega uma ni ustvaril na tak način, da bi se ta lahko motil v sodbi o stvareh, o katerih ima karseda jasno in razločno dožemanje.²² To so vsi moji principi, ki zadevajo nematerialno ali metafizično. Iz njih nato karseda jasno izpeljem principe telesnega ali fizičnega: da obstajajo telesa, razsežna po dolžini, širini in globini, ki imajo različne oblike in se gibljejo na različne načine.²³ To pa so tudi vsi principi, iz katerih izpeljujem resnico vseh drugih stvari. Drugi razlog, ki dokazuje jasnost principov, pa je, da so poznani od nekdaj in da so jih kot resnične in nedvomne sprejemali vsi ljudje, če izvzamemo obstoj Boga, v katerega so nekateri dvomili, ker so preveč pomena pripisovali čutnim dožemanjem, Boga pa ni mogoče ne videti niti se ga dotakniti. A četudi so vse resnice, ki jih uvrščam med svoje principe, vsi ljudje poznali od nekdaj, pa do danes, kolikor vem, ni bilo nikogar, ki bi jih prepoznal kot principe filozofije, torej kot takšne, da je iz njih mogoče izpeljati spoznanje vseh drugih stvari na svetu. Zato mi tu ostane še dokazati, da takšne res so. Zdi pa se mi, da lahko to najbolje dokažem izkustveno, torej tako, da bralce povabim k branju te knjige. Kajti četudi v njej nisem obravnaval vsega, saj bi bilo to nemogoče, menim, da sem vse, kar sem imel priložnost obravnavati, toliko razložil, da se bodo pozorni bralci lahko prepričali, da jim ni treba iskati drugih principov od teh, ki sem jih podal, da bi dosegli vsa najvišja spoznanja, ki jih je zmožen človeški duh: še posebno, če se po branju mojega pisanja potrudijo premisliti, kolikor različnih vprašanj v njem razložim, obenem pa preletijo spise drugih in vidijo, kako malo prepričljivih razlogov navajajo ti, da bi ista vprašanja razložili s principi, drugačnimi od mojih. In da jim olajšam začetek, bi jim lahko dejal, da ima nekdo, ki je usvojil moja mnenja, veliko manj težav razumeti spise drugih in spoznati njihovo pravo vrednost kakor nekdo, ki jih ni usvojil, torej ravno nasprotno tem, ki so, kot sem omenil prej, začeli s staro filozofijo in so običajno, kolikor bolj so jo preučevali, toliko manj zmožni pravilno naučiti se resnične.

²¹ Cf. *Meditacije*, 1. meditacija (AT, VII, str. 22; slov. prev. 35–37); *Principi filozofije*, 1. del, čl. 22 (AT, VIII-1, str. 13; slov. prev. str. 55).

²² Cf. *Razprava*, 4. del (AT, VI, str. 37–39; slov. prev. str. 57–61); *Meditacije*, 5. meditacija (AT, VII, str. 68–71; slov. prev. str. 8–93); *Principi filozofije*, 1. del, čl. 13 in 30 (AT, VIII-1, str. 9–10 in 16–17; slov. prev. str. 51 in 57–58).

²³ Cf. *Principi filozofije*, 1. del, čl. 53 (AT, VIII-1, str. 25; slov. prev. str. 70–71); 2. del, čl. 4 (AT, VIII-1, str. 42; slov. prev. str. 39); *Meditacije*, 5. meditacija (AT, VII, str. 63; slov. prev. str. 85); Descartesovo pismo Chanutu, 6. junij 1647 (AT, V, str. 52).

Poleg tega bi dodal še kratek nasvet o tem, kako brati to knjigo: želel bi namreč, da jo človek najprej prebere v celoti kot kak roman, ne da bi posebej silil svojo pozornost ali se ustavljal ob težavah, na katere bo morda naletel, torej s preprostim namenom, da se na grobo pouči, katere predmete sem obravnaval. Nato jo lahko, če se mu zdi, da si ti zaslužijo preiskovanja, in če ga zanimajo njihovi vzroki, prebere še enkrat in je pri tem pozoren na sosledje mojih razlogov. Toda naj ga spet ne odvrne, če tega sosledja ne more povsod razpoznati in če ne razume prav vseh razlogov. Naj samo s peresom označi mesta, ki se mu zdijo težavna, in brez prekinitve bere do konca. Če nato knjigo vzame v roke še tretjič, si drznem verjeti, da bo našel rešitev večine težav, ki jih je prej označil, če pa jih še kaj ostane, bo njihovo rešitev naposled našel z vnovičnim branjem.

Ob preiskovanju značajev različnih ljudi sem opazil, da skoraj ni tako grobih ne tako počasnih, da ne bi bili zmožni pridobiti pravilnih mnenj in celo doseči vseh najvišjih ved, če bi le imeli primerno vodstvo. To lahko tudi razumsko dokažemo: ker so principi jasni in ker smemo iz njih karkoli izpeljati zgolj s karseda razvidnimi sklepanji, je vsakdo dovolj bister, da razume to, kar je od njih odvisno. Toda poleg ovire predsodkov, ki ne prizanesajo nikomur, četudi najbolj škodijo prav tistim, ki so največ preučevali slabe vede,²⁴ je skoraj vedno tako, da ljudje, ki so zmerno bistri, zanemarjajo preučevanje, ker menijo, da ga niso sposobni, drugi, bolj vneti, pa se vanj preveč zaganjajo, zato pogosto sprejmejo principe, ki niso razvidni, ter iz njih izpeljejo negotove sklepe. Zato bi vsem, ki ne zaupajo dovolj v svoje moči, želel zagotoviti, da v mojem pisanju ni ničesar, česar ne bi mogli v celoti razumeti, če se le potrudijo in ga preučijo, hkrati pa bi tiste druge opozoril, da bodo tudi najodličnejši duhovi potrebovali veliko časa in pozornosti, da zapazijo vse stvari, ki sem jih nameraval zaobseči v njem.

14

Da prikažem, kakšen cilj sem imel z njegovo objavo, bi nadalje tu rad razložil, kakšnega reda se je po mojem treba držati, da se o čem poučimo. Prvič, nekdo, ki ima šele običajno in nepopolno znanje, kakršno je mogoče pridobiti po štirih zgoraj razloženih poteh, si mora pred vsem drugim prizadevati, da si oblikuje neko moralo, ki mu bo zadoščala za uravnavanje življenjskega delovanja,²⁵ ker

²⁴ Tj. alkimija, astrologija in čarodejstvo oz. magija. Cf. *Razprava*, 1. del (AT, VI, str. 9; slov. prev. str. 19).

²⁵ Gre za Descartesovo znamenito »začasno moralo«. Cf. *Razprava*, 3. del (AT, VI, str. 22–28; slov. prev. str. 37–45).

tega pač ni mogoče odlagati in ker si moramo za dobro življenje prizadevati pred vsem drugim. Zatem mora preučevati logiko, toda ne šolsko logiko,²⁶ saj ta v resnici ni drugega kot dialektika, ki poučuje, kako drugim razložiti stvari, ki jih vemo, ali celo, kako brez sodbe povedati kaj o stvareh, ki jih ne vemo, s čimer zdravo pamet²⁷ bolj kvari, kakor da bi jo krepila, pač pa tisto, ki uči, kako pravilno voditi svoj razum, da odkrijemo resnice, ki jih ne vemo;²⁸ in ker je logika zelo odvisna od rabe, se mora dolgo vaditi v rabi njenih pravil pri lahkkih in enostavnih vprašanjih, kakor so matematična.²⁹ Ko se enkrat za silo navadi odkrivati resnico pri teh vprašanjih, se mora začeti resno posvečati resnični filozofiji, katere prvi del je metafizika, ki vsebuje principe spoznanja,³⁰ med katerimi so razlaga glavnih atributov Boga, nematerialnosti naših duš ter vseh jasnih in enostavnih pojmov, ki so v nas. Druga je fizika, pri kateri najprej odkrijemo resnične principe materialnih stvari,³¹ nato na splošno preiščemo, kako je sestavljen celotni univerzum,³² nadalje pa posebej, kakšna je narava naše zemlje in vseh teles, ki jih najobičajneje najdemo na njej, kakor so zrak, voda, ogenj, magnet in drugi minerali.³³ Zatem moramo posebej preiskati tudi naravo rastlin, naravo živali, predvsem pa naravo človeka,³⁴ da bi kasneje odkrili druge vede, ki mu koristijo. Celotna filozofija je torej kot drevo: korenine so metafizika, deblo je fizika, veje, ki izhajajo iz debla, pa so vse druge vede, ki se zvedejo na tri glavne, namreč medicino, mehaniko in moralo, s čimer mislim najvišjo in najpopolnejšo moralo, ki predpostavlja celovito spoznanje drugih ved in je torej zadnja stopnja modrosti.

Kakor pa sadežev ne nabiramo s korenin niti z debla dreves, temveč le s koncev njihovih vej, je tudi poglavitna korist filozofije odvisna od koristi tistih njenih

²⁶ Fr. [*logique*] *de l'école*; tj. aristotelsko silogistično logiko, ki je bila del sholastične filozofije. (*Op. prev.*)

²⁷ Fr. *le bon sens*. (*Op. prev.*)

²⁸ Cf. *Pravila*, 10. pravilo (AT, X, str. 406; slov. prev. str. 151); *Razprava*, 2. del (AT, VI, str. 17; slov. prev. str. 31); Descartesovo pismo Voetiju (AT, VIII-2, str. 50).

²⁹ Cf. *Pravila*, 2. pravilo (AT, X, str. 364–366; slov. prev. str. 110–111.); *Razprava*, 2. del (AT, VI, str. 19; slov. prev. str. 33).

³⁰ Naslov prvega dela *Principov filozofije* je »O principih človeškega spoznanja«.

³¹ Naslov drugega dela *Principov filozofije* je »O principih materialnih stvari«.

³² Naslov tretjega dela *Principov filozofije* je »O vidnem svetu«.

³³ Naslov četrtega dela del *Principov filozofije* je »O Zemlji«.

³⁴ Descartes je nameraval *Principom filozofije* dodati peti in šesti del, ki bi ju posvetil obravnavi živali, rastlin in človeka. Cf. *Principi filozofije*, 4. del, čl. 188 (AT, VIII-1, str. 315); Descartesovo pismo Markizi Newcastle, oktober 1645 (AT, IV, str. 325–326).

delov, ki se jih je mogoče naučiti šele zadnje. In četudi o skoraj nobenem ne vem nič, sem iz vselejšnje vneme, da poskusim kaj storiti za javni blagor, pred desetimi ali dvanajstimi leti objavil nekaj esejev o rečeh, za katere se mi je zdelo, da sem se jih naučil. Prvi del teh esejev je bila *Razprava, ki zadeva metodo za pravilno vodenje razuma in iskanje resnice v znanostih*,³⁵ kjer sem sežeto podal glavna pravila logike³⁶ in nepopolne morale,³⁷ ki ji je mogoče slediti začasno,³⁸ dokler ne poznamo boljše. Drugi trije deli so bile razprave, prva o *Dioptriki*, druga o *Meteorologiji*,³⁹ tretja o *Geometriji*. Z *Dioptriko* sem nameraval pokazati, da je v filozofiji mogoče napredovati tako daleč, da z njeno pomočjo dosežemo spoznanje večšin, koristnih za življenje, saj je iznajdba daljnogleda, ki sem ga tam razložil, ena najzahtevnejših, kar se jih je človek kdaj lotil.⁴⁰ Z *Meteorologijo* sem želel doseči, da ljudje prepoznajo razliko med filozofijo, ki jo gojim sam, in tisto, ki jo poučujejo v šolah, kjer običajno obravnavajo iste snovi.⁴¹ Nazadnje sem z *Geometrijo* hotel prikazati, da sem odkril več reči, ki so bile dotlej nepoznane, in tako napeljati na misel, da je mogoče odkriti še več drugih, s tem pa vse ljudi spodbosti k iskanju resnice. Ker sem predvidel, da bodo imeli številni težavo dojeti temelje metafizike, sem odtlej poskusil razložiti njene glavne točke v knjigi *Meditacij*, ki ni zelo obsežna, vendar so njen obseg povečali in njeno snov precej osvetlili ugovori glede vsebine, ki mi jih je poslalo več učenih ljudi, in moji odgovori, s katerimi sem se odzval. Ko se mi je naposled zazdelo, da so te predhodne razprave dovolj pripravile duha bralcev na sprejetje *Principov filozofije*, sem objavil še te in knjigo razdelil na štiri dele. Prvi vsebuje principe spoznanja, namerč to, kar lahko imenujemo prva filozofija ali metafizika: da bi ga dobro razumeli, je torej primerno prej prebrati *Meditacije*, ki sem jih napisal o istem predmetu. Drugi trije deli vsebujejo vse, kar je najsplošnejšega v fiziki, to je razlago prvih zakonov ali principov narave ter sestavo neba, zvezd stalnic, planetov, kometov in na splošno celotnega univerzuma; nato pa posebej, kakšna je narava naše zemlje, pa tudi zraka, vode, ognja, magneta, torej teles, ki jih najobičajneje

³⁵ Pravi naslov je *Razprava o metodi za pravilno vodenje razuma in iskanje resnice v znanostih [oz. vedah]*.

³⁶ Cf. *Razprava*, 2. del (AT, VI, str. 18–19; slov. prev. str. 31–33).

³⁷ Fr. *morale imparfaites*. (Op. prev.) Ali, povedano drugače, »začasno moralo«. Cf. *Razprava*, 3. del (AT VI str. 22; slov. prev. str. 37–39.).

³⁸ Fr. *par provision*. (Op. prev.)

³⁹ Tj. o nebesnih pojavih. (Op. prev.)

⁴⁰ Cf. *Meteorologija*, 8., 9. in 10. razprava (AT, VI, str. 325–366). O daljnogledu cf. *Dioptrika*, 7. do 10. razprava (AT, VI, str. 147–227).

⁴¹ Cf. *Meteorologija*, 1. razprava (AT, VI, str. 239).

najdemo povsod na njej, in vseh kvalitet,⁴² ki jih na njih opažamo, kot so svetloba, toplost, težkost in podobne. Na ta način sem, menim, začel razlagati celotno filozofijo v pravem redu, ne da bi izpustil katerokoli od reči, ki morajo priti pred tistimi, o katerih pišem nazadnje. Toda da bi to namero do konca izpolnil, bi moral v nadaljevanju na isti način razložiti še naravo vsakega od drugih bolj posebnih teles na zemlji, torej mineralov, rastlin, živali in predvsem človeka; nazadnje pa še natančno obravnavati medicino, moralo in mehaniko. To bi torej moral storiti, da bi človeštvu ponudil neko celoto filozofije. In ne počutim se še tako starega, ne dvomim še toliko v svoje moči, nisem tako daleč od spoznanja tega, kar preostane, da si ne bi drznil zastaviti izpolnitve te namere, če bi le lahko udobno opravil vse poskuse,⁴³ ki bi jih potreboval, da podprem in utemeljim svoja sklepanja.⁴⁴ Toda ker vidim, da bi bili za to potrebni veliki izdatki,⁴⁵ ki jih zasebnik kot jaz ne more kriti brez pomoči javnosti, in ker ne vidim, kako bi se lahko nadejal takšne pomoči, menim, da se bom moral v bodoče zadovoljiti s preučevanjem v svoj zasebni pouk in da mi bo zanamstvo odpustilo, če odslej ne bom več delal v njegov prid.

Toda da pokažem, kako sem mu, kot menim, že koristil, bom tu navedel nekaj sadov, ki jih je po mojem mogoče pridobiti iz mojih principov. Najprej je tu zadovoljstvo, ko v njih odkrijemo nekatere doslej nepoznane resnice; kajti četudi se resnica pogosto manj močno dotakne naše domišljije⁴⁶ od neresnic in hlimb, saj se kaže kot preprostejša in manj osupljiva, je veselje, ki ga prinaša, vselej trajnejše in trdnejše. Drugi sad je, da se s preučevanjem teh principov polagoma navadimo bolje presojati vse stvari, ki nam pridejo naproti, se pravi, postanemo modrejši. V tem imajo ti principi nasproten učinek od običajne filozofije, saj pri ljudeh, ki jim pravijo »pedanti«,⁴⁷ zlahka opazimo, da jih ta naredi manj spo-

⁴² Tj. lastnosti. Descartes včasih uporablja izraze kvaliteta, lastnost, atribut in modus kot sopomenke, v 56. čl. 1. dela *Principov filozofije* (AT, VIII-1, str. 29–30; slov. prev. str. 67) pa jih začne razločevati in pojasnjevati razlike med kvalitetami, atributi in modusi.

⁴³ Fr. *expériences*. Tudi: »opazovanja«.

⁴⁴ Cf. *Razprava*, 6. del (AT, VI, str. 62–65; slov. prev. 91–95); Descartesovo pismo Markizi Newcastelski, oktober 1645 (AT, IV, str. 325–326).

⁴⁵ Cf. *Razprava*, 6. del (AT, VI, str. 65; slov. prev. str. 95).

⁴⁶ Fr. *imagination*. Tudi: »naše predstavnne zmožnosti«, »naša sposobnost predstavljanja«. *Imagination* (lat. *imaginatio*) je pri Descartesu *terminus technicus*.

⁴⁷ Fr. *pédants*. »PEDANT, sam. m., kolegijski učitelj, katerega naloga je vzgajati in voditi mladino ter jo poučevati klasične vede ter veščine. (...) PEDANT, tudi nekdo, ki zlorablja znanosti, jih kviri in pači, jih izkrivlja, ki podaja zlonamerne kritike in opazke, kakor počne

sobne razumnosti, kakor če se je ne bi nikoli učili. Tretji razlog je, da so resnice, ki jih ti principi vsebujejo, karseda jasne in gotove, zato odpravijo vse povode za spor in tako duha nagnejo k milini in slogi, torej prav nasprotno kot šolske kontroverze,⁴⁸ ki tiste, ki se jih učijo, nezaznavno delajo bolj pikolovske in bolj prepričane v svoj prav, s čimer so morda glavni vzrok herezij in razdorov, ki pestijo današnji svet. Zadnji in poglobitni sad teh principov pa je, da bo z njihovim gojenjem mogoče odkriti številne resnice, ki jih sam nisem razložil, in tako s postopnim prehajanjem od enih k drugim sčasoma pridobiti popolno spoznanje celotne filozofije in se povzpeti na najvišjo stopnjo modrosti. Kakor pri vseh veččinah vidimo, da so na začetku sicer grobe in nepopolne, vendar se, ker vsebujejo zrno resnice, katere učinek se pokaže izkustveno, polagoma izpopolnijo z rabo, podobno takrat, ko posedujemo resnične principe filozofije in jim sledimo, včasih nujno naletimo na druge resnice. In tako tudi ni boljšega dokaza za zmotnost Aristotelovih principov, kakor če pokažemo, da v vseh stoletjih, ko jim je človeštvo sledilo, z njihovo pomočjo ni nič napredovalo.

Dobro vem, da so nekateri duhovi tako prenagljeni in tako malo previdni v svojem početju, da tudi takrat, ko imajo trdne temelje, ne zmorejo zgraditi nič gotovega. In ker so prav ti običajno najhitrejši v pisanju knjig, bi lahko, če bi drugi njihove spise sprejeli, kakor da so moji ali kakor da vsebujejo moja mnenja, v kratkem času skvarili vse, kar sem postoril, in vnesli negotovost in dvom v moj način filozofiranja, od koder sem se ju skrbno potrudil izgnati. To sem nedavno izkusil z nekom,⁴⁹ ki so ga imeli za mojega najbolj vnetega sledilca in o katerem sem celo sam nekje zapisal, »da se tako zanesem na njegovo bistrost, da ne verjamem, da kakšnega njegovega mnenja ne bi hotel priznati za svoje lastno.«⁵⁰ Ta človek je lani objavil knjigo z naslovom *Fundamenta physicae*, kjer se vse, kar je zapisal o fiziki in medicini, zdi vzeto iz mojih spisov, in sicer iz objavljenih in iz enega še nedokončanega o naravi živali, ki mu je prišel v ro-

18

večina kolegijskih učiteljev. *Pedante* najdemo tako na dvoru in v mestu kakor na univerzi. *Pedanti* so iznakazili Aristotela in vso filozofijo. Lastnosti *pedanta* so, da je neuglašen, nedostojen, skrajno beden, zagrizen kritikaster in da se prereka o nesmislih.« Antoine Furetière, *Dictionnaire universel, Tome troisième*, Haag, Rotterdam, 1690, str. 81. (*Op. prev.*)

⁴⁸ Tj. sholastični disputi. (*Op. prev.*)

⁴⁹ Henricus Regius (tudi Henry de Roy; 1598–1679), avtor dela *Fundamenta Physices*, Amsterdam, apud L. Elzevirium, 1646, ki ga v nadaljevanju omenja Descartes. Regius je bil Descartesov učenec in predavatelj medicine na Univerzi v Utrechtu.

⁵⁰ Parafraza iz Descartesovega javnega pisma Gijsbertu Voetiju (Gisbertus Voetius), *Epistola ad G. Voetium*, objavljenega leta 1643 (AT, VIII-2, str. 163).

ke.⁵¹ A vendar, ker je slabo prepisoval, spremenil red in zanikal nekatere metafizične resnice, na katerih mora sloneti celotna fizika, sem ga primoran v celoti dezavuirati in tu prositi bralce, da mi nikoli ne pripišejo kakega mnenja, če ga ne najdejo izrecno zapisanega v mojih spisih, in da nobenega ne sprejmejo kot resnično, ne v mojih spisih ne drugje, če ne vidijo karseda jasno, da je izpeljano iz resničnih principov.

Dobro tudi vem, da utegne preteči več stoletij, preden bodo iz teh principov izpeljali vse resnice, ki jih je mogoče izpeljati iz njih, in sicer zato, ker je večina teh, ki jih je še treba odkriti, odvisnih od nekaterih posebnih poskusov,⁵² ki se nikoli ne zgodijo naključno, temveč je treba karseda večših ljudi, da vložijo trud in sredstva v njihovo iskanje; zato, ker ni verjetno, da bodo prav tisti, ki so dovolj spretni, da bi si z njimi pomagali, te poskuse lahko opravili; in nazadnje zato, ker si je večina najboljših duhov ustvarila tako slabo mnenje o celotni filozofiji, namreč zaradi hib, ki so jih opazili pri tisti, ki je bila v rabi doslej, da se ne bodo mogli lotiti iskanja boljše. Toda če bodo ugledali razliko med temi principi in principi kogarkoli drugega ter dolgi niz resnic, ki jih je mogoče izpeljati iz njih, s tem pa nazadnje spoznali, kako pomembno je nadaljevati raziskovanje teh resnic in do kakšne stopnje modrosti, do kakšne življenjske popolnosti, do kakšne sreče lahko vodijo, si drznem verjeti, da ne bo človeka, ki se ne bi hotel posvetiti tako koristnemu preučevanju ali ki ne bo vsaj naklonjen in voljen z vsemi močmi pomagati tistim, ki se ga bodo s pridom lotevali. Našim potomcem želim, da bi dočakali njegove uspehe itn.

⁵¹ Cf. Descartesovo pismo Mersennu, 23. november 1646 (AT, IV, str. 566–567).

⁵² Fr. *expériences*. (Op. prev.)